

УДК 323.13:159.922.4 (477.83-25=161.1) "1939/1945"
ББК Ф. 010.203 (4УКР- 4Льв-2Л)

Гулай Василь

Національний університет "Львівська політехніка"

ЕТНОСТЕРЕОТИПИ В МАСОВІЙ ПОЛІТИЧНІЙ СВІДОМОСТІ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

© Гулай В., 2004

Висвітлено один з аспектів польсько-українських стосунків у Львові в роки Другої світової війни. Досліджено поняття та структуру етностереотипу, особливості проявів негативних стереотипів українців в масовій політичній свідомості та програмах поляків Львова, генезу та наслідків міжнаціонального протистояння.

The deal with one of the aspects of the relations Polish and Ukrainian population in years second World War. The autor studies concept and structure of the ethnic stereotype features of manifestation negatiff stereotype in consciousness political of mass and programmes of the Polish in Lviv, the genesis and consequences of the international confrontation.

Постановка та актуальність проблеми. Вибір теми дослідження зумовлений потребою комплексного наукового аналізу міжнаціональних стосунків у Львові середини ХХ ст. Спираючись на попередній досвід взаємної конфронтації та боротьби, поляки та українці прагнули довести власні претензії на місто після закінчення Другої світової війни. Без розкриття цієї драматичної сторінки історії співжиття обох народів у драматичний час важко сподіватися на справжнє українсько-польське порозуміння.

Аналіз попередніх досліджень. Окремі аспекти окресленої проблематики, насамперед діяльність польського збройного підпілля, політика радянського режиму стосовно польського населення Львова під час переселення до Польщі відображені у роботах українських та польських вчених [2, 6, 8, 10, 15, 19]. Однак окремого комплексного розгляду потребують питання трансформації національної свідомості та еволюції політичних орієнтацій польського населення міста на завершальному етапі Другої світової війни.

Метою роботи є спроба з'ясування механізмів впливу етностереотипів на стан масової свідомості та політичні програми польської спільноти Львова в умовах поглиблення взаємної конфронтації в останні роки Другої світової війни.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких завдань:

- визначення поняття етностереотипу, його характерних рис та складових;
- аналізу найусталеніших етностереотипів поляків Львова з огляду на їх походження та спрямованість;
- з'ясування впливу стереотипізованих оцінок на повсякденне життя та політичні орієнтації польської спільноти.

Виклад основного матеріалу. Історію міжнаціональних стосунків можна розглядати як неперервний ланцюг етноконтактних ситуацій – соціальних ситуацій міжетнічного спілкування [4, с.97]. У ході такого спілкування формуються етностереотипи як узагальнюючі емоційно насичені образи етнічної групи чи її представників, що створені історичною практикою міжетнічних відносин.

Якщо розглядати етнічний стереотип як груповий еталон, який склався на основі громадської думки однієї етнічної групи про найяскравіші характеристики іншої, то в його структурі можна виділити такі складові:

- 1) констатація особливостей чужої етнічної групи;
- 2) ставлення до цих особливостей, що передбачає їх оцінку;
- 3) формування певного типу поведінки стосовно етнічної групи [3, с.157].

Стереотипізація відбувається переважно на рівні політичної свідомості. Особливо інтенсивно цей процес проходить в умовах політичного протистояння і боротьби, коли сторони, що протистоять одна одній,

сприймаються не в безпосередньому зв'язку з їх конкретною діяльністю в минулому або з їх позицією у певній ситуації, а відповідно до їх усталеного образу, що зорієнтований на певний стереотип. Спираючись на стереотипи, людина без особливих зусиль може співвіднести особисту оцінку будь-якого явища з політичною ціннісною шкалою своєї групи, суспільства загалом.

Невід'ємною рисою стереотипізованої політичної свідомості є спрощення складної та суперечливої політичної дійсності, що не дає змоги індивіду адекватно реагувати на перехідні та проміжні стадії розвитку ситуації або явища. Стійкість стереотипів створює бар'єр для сприйняття нової інформації, особливо якщо вона пов'язана з необхідністю відмовитися від конкретного стереотипу або навіть від системи стереотипних уявлень.

Стереотипний образ конкретної етнічної групи, що існує в масовій свідомості, завжди відображає характер взаємовідносин з конкретною групою [1, с.95]. Найбільшу ворожість викликають, проте, ті етнічні спільноти, які внаслідок об'єктивних історичних причин раніше проявили себе як ворожі, а через це на цьому етапі сприймаються як потенційно небезпечні і наділені негативними рисами.

Зсув в структурі етнічного стереотипу, який відбувається внаслідок накопичення негативного емоційного заряду, і перетворення стереотипу в негативне утворення, дає початок етнічним упередженням і є умовою формування забобонів.

Місто Львів було не лише важливою регіональною метрополією поляків та українців Східної Галичини, але також виконувало важливі символічні функції. Польська традиція стилізувала місто до символу опору поляків проти "східних" інвазій та символу західноєвропейської місії в прикордонному просторі Європи. В час модерну ця символіка все більше спрямовувалася проти українців, коли Львів повинен був стати своєрідним польським "островом" серед українського океану [18, с.272].

Збройна боротьба та інтелектуальне суперництво за право володіти "своїм Львовом" між українцями та поляками має багатотомову історію. Помітна активізація цих змагань починається з "весни народів" в середині XIX ст., досягаючи апогею в польсько-українській війні 1918–1919 рр. Особливої гостроти та масштабності взаємні кривди та образи набувають в роки Другої світової війни. Ґрунтуючись на об'єктивно протилежних інтересах, українсько-польські взаємини у Львові набули рис виразного антагонізму.

Після знищення Польської держави в 1939 р., шукаючи винуватців своєї національної трагедії, поляки нерідко вказували на українців. В масовій політичній свідомості ще більше зміцнювався стереотип "українця-різуна", який заплямував себе вбивствами поляків у вересні 1939 р. безпосередньо перед вступом Червоної армії, в червні 1941 р. разом з нацистами та особливо на Волині з квітня 1943 р. [16, с.320].

Фактично поклавши на українців чималу частку провини за поразку Другої Речі Посполитої, польське суспільство прагнуло отримати символічну сатисфакцію за своє національне приниження. Чи не найефективніше відновити національну самоповагу можна було через повернення "фортеці польської зброї та культури" Львова.

З погляду впливу національних стереотипів на формування політичних концепцій польського суспільства цікаво проаналізувати "Нарис проекту відбудови Червінської землі та нормалізації в ній внутрішніх справ, необхідних по діях військових та окупаційних урядів в 1939–1943 рр", автором якого, як припускають, був один з керівників Львівського підпілля доктор Владислав Свірський. Враховуючи, що національні антагонізми породжені боротьбою за існування, автор пропонував виховувати національну меншість як лояльних і добрих громадян через мистецтво та науку, осередком яких був Львів. Не відкидали також економічних засобів, вбачаючи у добробуті "належну основу до наближення асиміляційних процесів".

Поряд з цими заходами, важливого значення у досягненні сприятливого для поляків вирішення суперечок з українцями на теренах Західної України і насамперед навколо Львова автор надавав посиленню польської смуги по лінії Перемишль–Львів–Тернопіль, де Львів "повинен був знаходитися на суто польському просторі" [17, с.207]. Саме останню тезу можна вважати своєрідною квінтесенцією популярної в польських колах візії майбутнього Львова.

Автор реферату "Українська проблема очима Лондона, Варшави і Львова" Ян-Кшиштоф Тжембіцький спробував висвітлити емоційне ставлення поляків Львова до поставленої проблеми, яка, по-перше, ґрунтувалася на тому, що "сутністю польського Львова завжди була боротьба, боротьба за польськість Львова

і Червінської землі, боротьба за належність цього терену до Польщі” та, по-друге, була зумовлена проявами “дикості і злочинності, які супроводжували українські акції останніх років, як супроводжували козацькі акції впродовж століть” [16, с. 319–320].

Вирішення українського питання більшість поляків емоційно вбачали у “випаленні цього нариву з польського тіла” [16, с. 320]. Що стосується конкретних проєктів, то вони ґрунтувались на концепції виокремлення “українців” та “русинів” за ознаками національно-політичної свідомості та активності. На перших повинен був лягти весь тягар відповідальності за злочини проти поляків та польськості. Наслідком такого поділу мало стати або масове переселення за Збруч, або – на західні та центральні землі Польщі, де вони будуть швидко асимільовані.

На конфронтаційну налаштованість стосовно українців переважної більшості польського населення змушене було зважати військово-політичне керівництво підпілля. Як зазначалось у звіті Львівського обшару Армії Крайової за грудень 1942 р.: “Ставлення до українців скрізь вороже. Немає жодної дискусії, у якій би розглядався хоча б якийсь політичний реалізм стосовно українців. Кожна програма, що має на меті остаточне вирішення українського питання, і яка передбачає, що господарями на цій землі можуть бути лише поляки, знаходить підтримку в тутешньому середовищі. Будь-яка спроба надати цим землям політичну автономію приречена на невдачу... і будь-хто, навіть найбільш популярна особистість, якщо займатиме таку позицію, тут програє...” [7, с.144].

30 липня 1943 р. Крайове політичне представництво опублікувало відозву до українського народу, яку можна розглядати як компромісний документ в українських справах, ухвалений польськими політичними партіями [7, с.147]. Проте наголос в ній робився не на тому, що поєднувало українців та поляків, а на тому, що їх роз’єднувало: “українці пішли шляхом співпраці з німецькими окупантами... і вже перші місяці війни засвідчили, що ця “співпраця” полягатиме на сліпій слухняності і допомозі окупантові в його боротьбі з польським народом і державою”.

Однак навіть така відозва не була схвально прийнята поляками Східної Галичини та Волині через те, що в ній містився заклик до пошуку порозуміння з українцями, а також висловлювалась підтримка прагненням українців до створення власної держави, які входили до складу СРСР до початку Другої світової війни [7, с. 148].

За повідомленням департаменту інформації і преси Делегатури уряду, польська громадськість Львова, яка була налаштована вкрай вороже до українців, виступила проти будь-яких спроб домовитись з українцями про можливість спільної боротьби з окупантами [7, с.148]. Лише незначна частина помірковано налаштованих щодо українців поляків розуміла таку потребу. Проте і вони критикували відозву, з одного боку, за те, що там не містилося належних підстав для порозуміння з українцями, а, з іншого, за те, що вона акцентувала увагу на нереальних на той час планах створення самостійної Української держави.

З наближенням лінії фронту частину поляків Львова все більше опановували реваншистські настрої. За одним з повідомлень керівництва підпілля, 96 % свідомого польського суспільства вкрай вороже ставилися до українців, із “замилуванням розважаючи над способами ліквідації української “меншості” по закінченню війни” [16, с.52]. Надзвичайно популярною була утопічна (з огляду на трагічний досвід 1939–1941 рр.) ідея розглядати СРСР як союзника, який під час короткотривалої окупації Західної України повинен ліквідувати на майбутнє українську справу.

Наведені стереотипізовані оцінки українців польською спільнотою Львова дають підстави говорити про існування потенційної загрози переходу національної неприязні у відкрите насильство. Стадія насильства (в буденній свідомості – це власне вже і є конфлікт) вже виходить за межі не тільки етнічних, але й національних відносин, бо в нього виявляються втягнутими люди не тільки за етнічним походженням, але й політичними настроями, включені в ті чи інші статусні групи, чи просто за місцем проживання у зоні конфлікту [12, с.56]. На цій стадії політичний конфлікт стає формою політичної діяльності і засобом досягнення політичних цілей.

Забезпечити вагоміші, насамперед військово-тактичні позиції поляків під час визначення майбутніх східних кордонів Польщі повинна була широкомасштабна операція підпільної АК під назвою “Буря” (Burza). Її політичне завдання полягало у тому, щоб подати радянській владі загопи АК як законних господарів цієї території, представників підпільної Польської держави та польського уряду в екзилі [9, с.184].

Маючи такі амбіційні плани, керівництво польського підпілля навіть не бажало обговорювати нову лінію східного кордону з територіальними змінами після вересня 1939 р. Як наголошувалося в одній з підпільних газет, “Проект відділення від Польщі Вільно чи Львова як виключно несправедливий викликає одностайний палкий протест польського суспільства... Як міжнародні угоди, так і воля переважної більшості населення, як культура, так і господарські зв'язки цих земель, як історія, так і майбутнє Європи – все промовляє на нашу користь. Тільки насильство і політичний цинізм перешкоджають нам” [14, с.5–6].

На середину літа 1944 р. головною метою польського збройного підпілля стало захоплення Львова. 5 липня III відділ штабу коменданта Львівського обшару АК підготував ретельний план дій до акції В (“Буря”). Військово-політичні пріоритети майбутньої битви за Львів були у ньому сформульовані так: “Акція “Буря” оцінюється Польськими Збройними Силами та Польською владою як факт, політично не вигідний для Совітів. Поза боротьбою з німцями треба опанувати від імені Уряду Польщі усім адміністративним, господарським і суспільним життям, щонайменше на терені Львова і Дрогобича. У відносинах із радянською владою потрібно якнайдовше зберігати самостійність ... і йти на співпрацю лише у питаннях продиктованих спільною боротьбою з німцями...” [19, с.193].

Політична оцінка “Бурі” командуванням польського підпілля на Західній Україні повністю збігалася з позицією вищого військово-політичного керівництва Польщі. 7 липня 1944 р. по радіо була передана інструкція Головнокомандувача Польськими Збройними Силами генерала К. Соснковського, у якій наголошувалося на необхідності власними силами визволити Львів [8, с.231]. Захоплення Львова, як, між іншим, і Вільно, власними силами і демонстрація у такий спосіб свого військового потенціалу повинні було дати полякам більше шансів на позитивне вирішення територіальної суперечки з радянською стороною.

Вже 20 липня боївки АК зайняли окремі будинки, школи, вивісивши на них біло-червоні прапори. За суто символічними речами польські діячі забували про важливіші військово-політичні чинники. Зрештою вдаване заплушення очей на ілюзорну ейфорію визволення “польського” Львова з боку радянського командування не могло тривати довго. На протест командування Львівського обшару АК генерала В. Філіпковського щодо зняття польських національних прапорів і його твердження про те, що Львів є польським містом, начальник контрозвідки “Смерш” Першого Українського фронту генерал Грушко дав таку образну відповідь, яку занотував очевидець: “...Грушко запитав: “Що важливіше, острів чи океан?” Генерал (Філіпковський – автор) на те: – “Океан”. “Але пан бачить, закінчив Грушко, польський острів в українському океані” [19, с.293].

На тлі розгортання репресій проти польського підпілля Львова цікавими є настрої пересічних поляків в перші місяці після відновлення радянської влади в місті. Окремі поляки відкрито висловлювались стосовно майбутньої належності Львова. Так, доцент історико-філологічного факультету Львівського університету Казимир Сточек говорив своїм знайомим: “Львів – польське місто і керівна роль в Галичині належить інтелігенції цього міста. На основі цього, хоча в Галичині переважають українці, все ж таки, вона повинна ввійти до складу Польщі” [6, с.149]. Робітник Львівської залізниці Ролянер виявився значно лаконічнішим у виборі власних аргументів “польськості” Львова: “Львів може бути комуністичним чи радянським, але нехай буде польським”.

В умовах остаточної невизначеності щодо нової лінії радянсько-польського кордону, частина поляків покладала великі сподівання на допомогу західних країн, передусім Великобританії та США. Як висловився невдовзі після відновлення радянської влади професор Львівського медичного інституту Мартиняк: “Ще не відомо де пройде радянсько-польський кордон. Я чув, що англійці та американці домагаються, щоб кордон пройшов на 60 км. східніше Львова, який таким чином залишиться за Польщею” [6, с.149]. Орієнтація на західну допомогу в “сприятливому” вирішенні долі польського населення, що опинилося під радянським режимом, було поширеною та міцно трималася у свідомості частини польського населення.

Проте вже досить швидко ілюзії щодо утримання “польського” Львова розвіяла сувора радянська дійсність. Долю польського населення було вирішено 9 вересня 1944 р., коли в Любліні була підписана угода між урядом УРСР та Польським Комітетом Національного Визволення. Основною причиною її укладення стало бажання обох сторін вилучити ті національні групи, які не “вписувалися” у бажану національну структуру населення повоєнної Польщі та УРСР, їх переселяючи їх на етнічну батьківщину.

Однак більшість поляків Львова не бажала залишати міста, своїх помешкань, майна, друзів та виїжджати в зруйновані райони Польщі. Не останню роль у природному прагненні залишатися у звичному побутовому, культурному, релігійному середовищі відіграло значне зростання частки польського населення міста в роки німецької окупації та перші повоєнні місяці, помітне їхнє представництво в різних сферах життя.

Вплив тогочасних стереотипів виразно відчувається в роботах багатьох польських науковців. З якою гіркотою пише про переселення Я. Чернякевич: “Також українізація спричинилася до росту настроїв виїзду. Ставлення українських націоналістів до польської мови й культури, заперечення всіх польських надбань у минулому збуджувало зрозумілі реакції. Хоч і покладено край широкому терору, поляки та українці надалі ворогували, а репатріація виявилася єдиним способом розв’язки наростаючого століттями конфлікту” [13, с.205].

Для ознайомлення із реальною ситуацією до Львова прибув віце-президент Польської Республіки Станіслав Грабський. Вже під час першої ж зустрічі з представниками Союзу польських патріотів Львова він підкреслив, що “основним його завданням буде переконати львівських поляків у необхідності якомога швидшого переїзду до Польщі” [10, с.18]. Грабський особливо наголосив, що під час зустрічі з Й. Сталіним у Москві в 1944 р. він “робив усе, щоб Львів залишився у складі Польської держави”, але цього, мовляв, не сталося, переважно з “вини кліки Арцишевського–Соснковського і особливо військових кіл, які в той час перебували в Польщі (Бур–Комаровський, Окулицький), котрі інформували керівників поляків у Лондоні про неминучість виникнення війни між СРСР з одного боку, Англією й Америкою – з іншого”.

З якими труднощами чільному представникові повоєнного керівництва Польщі давалося рішення продовжити переселення поляків свідчать переповнені сентиментів за “польським” Львовом його висловлювання, зафіксовані радянськими органами держбезпеки: “Я виріс у Львові. Мені боляче залишати це чарівне місто, яке є свідком багатолітньої польської історії та культури. Мені боляче бачити, що Львів не представляє тепер польськості” [11, с.32].

Сталінський режим починає вдаватися до значних репресій, спрямованих не лише проти окремих представників нечисленного польського підпілля, але передовсім як до засобу психологічного тиску на пересічних громадян, схилення їх до переселення в Польщу. Справжня мета цих акцій залякування польського населення перед “неминучим” переселенням не була таємницею для пересічних громадян. За словами працівника однієї з установ Львова Казимира Солярського: “Арешти поляків є наслідком того, що багато реєструвалися на виїзд до Польщі, за гроші отримували відтермінування у польському комітеті, а зараз заарештовано не тільки тих, але й польський комітет” [6, с.152]. Вчитель Левандульський був переконаний, що “Совіти заарештували багато поляків тому, що вони мають претензії на Львів” [2, с.65].

6 січня 1945 р. підпільна газета Армії Крайової “Слово польське” у зв’язку з арештами 3–4 січня писала: “Вже сьогодні окремим арештованим було запропоновано звільнення в обмін на підписання декларації про виїзд” [6, с.152]. Початок масових арештів не лякав частину польського населення, серед якого панувало декілька поглядів на майбутній розвиток подій навколо міфологізованого ними Львова, з яким вони нерозривно пов’язували свої долі.

Настрої частини поляків, що не бажали позбутися своїх стереотипів, ілюструють висловлювання, ретельно зафіксовані радянськими органами держбезпеки. Працівниця одного з підприємств Львова Францішка Дергачевська заявляла: “Совіти хочуть нас, поляків, примусити покинути місто Львів і поїхати в Польщу. Але вони нас цим не заставлять розлучитися зі Львовом. Ми терпіли німців. Готові терпіти репресії і Совітів, але зі Львова не поїдемо” [11, с.31]. За словами домогосподарки Пасічник, чоловіка якої було заарештовано на початку січня, “вже не довго більшовики будуть панувати у Львові. Репресіями більшовики нічого не зроблять, все рівно їх тут не буде” [6, с.152]. Інша домогосподарка, Серпінська, заявляла: “Нас хочуть послати за Сян, але ми не поїдемо, так як Львів був польським містом і буде, а якщо почнуть виселяти силою, то буде різня і ми всіх переріжемо” [10, с.64]. Менш оптимістичним був робітник Стратевич: “Для поляків тепер залишається одне: або їхати до Сибіру під гвинтівкою і жити там в ув’язненні, або їхати до себе у Польщу” [11, с.31].

На початку жовтня 1945 р. Ст. Грабський вдруге приїхав до Львова. В бесіді з діячами Союзу польських патріотів Львова він заявив: “Незважаючи на загальне бажання мешканців міста Львова і області виїхати в Польщу, “патріотичні елементи”, особливо після Лондонської конференції, знову вирішили

утриматися від дій щодо виїзду поляків зі Львова, бо з'явилася надія якщо не на збройну сутичку держав Заходу і СРСР, то у всякому випадку відбудеться таке загострення відносин, що можна буде питання про Львів і Вільно ще раз підняти на мирній конференції про приєднання їх до Польщі'' [10, с.152].

Проте, свідомо оцінюючи нові політичні реалії, окремі поляки вважали за потрібне поводитись обережніше, уникати відкритого висловлювання свого незадоволення заходами радянського режиму, зокрема в сфері національної політики. Професор Ліснянський у розмові зі своїми знайомими сказав: "Я вважаю, потрібно бути більш обережними та більше рахуватися із вимогами радянської влади, зокрема щодо переходу на українську чи російську мову викладання. Цими арештами радянська влада чинить тиск, щоб поляки висловлювалися де вони хочуть бути, виїхати до Польщі чи залишитися тут'' [6, с.152].

Відверту й неприкрашену картину міжетнічних стосунків у Львові подає щоденник професора класичної філології Львівського університету Ришарда Гансінця [5, с.3]. Заарештований радянськими органами держбезпеки польський інтелегент в українцях, які опинилися разом з ним в одній камері, вбачає лише "українське село з усім його брудом, хамством, вошами та злодійством". Злодія, котрий у камері спробував украсти тютюн, професор "пізнав по запаху: був то українець". Потім з'ясувалося, що насправді винен поляк – але про його запахи у щоденнику немає ні слова: видно, свої не пахнуть. Як бачимо, навіть в умовах утвердження сталінського тоталітарного режиму частина поляків не бажали враховувати нових етнополітичних реалій та надалі прагнула залишити незмінними свої етностереотипи.

Висновки. Отже, на завершальному етапі Другої світової війни питання утримання у складі відновленої Польської держави Львова як центру східних "кресів", для переважної більшості польського населення та діячів підпілля не викликало сумнівів, вважалося "закономірною" винагородою за їхню участь у боротьбі проти гітлерівської Німеччини. Ця позиція ґрунтувалась не стільки на військово-політичних аргументах, скільки на ірраціональних мотивах повернення Польщі "твердині польської зброї та культури" та помсти українцям, які "заплямували себе польською кров'ю". Усталений в масовій свідомості та політичних програмах негативний стереотип українця істотно перешкодив пошукові польсько-українського порозуміння в боротьбі з нацистським та сталінським тоталітарними режимами.

Предметом подальшого дослідження, на нашу думку, може стати порівняльний аналіз етностереотипів українського, польського та єврейського населення Львова періоду Другої світової війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баронин А. С. *Этнопсихология: Учебн. пособ.* – К.: МАУП, 2000.
2. Буцко О. В. *Украина – Польша: миграционные процессы 40-годов.* – К.: Институт истории Украины НАН Украины, 1997.
3. Гнатенко П. И. *Национальная психология: Монография.* – Днепропетровск., 2000.
4. Гнатенко П. И., Павленко В. Н. *Этнические установки и этнические стереотипы.* – Днепропетровск, 1995.
5. Грицак Я. *Страсті по Львову // Критика. 2002. Число 7–8.*
6. Гулай В. *Польське населення Львівської області // Вісник Львівської комерційної академії. Серія – Гуманітарні науки. Вип. 4. – Львів, 2002.*
7. Льюшин І. *ОУН-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів).* – К.: Інститут історії України НАН України, 2000.
8. Льюшин І. *Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні.* – К.: Інститут історії України НАН України, 2001.
9. Піскунович Г. *Польське підпілля на південно-східних кресах Другої Речі Посполитої у 1939–1945 рр. // Україна – Польша: важкі питання. Матеріали II Міжнародного семінару істориків "Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках". Варшава: Світовий Союз воїнів Армії Крайової; Об'єднання українців у Польщі, 1997.*
10. Сергійчук В. *Депортація поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944–1946 роках.* – К.: Українська видавнича спілка, 1999.

11. Сергійчук В. Протидія поляків депортаціям з України (1944–1946 рр.) // *Депортації українців та поляків: кінець 1939 – початок 50-х років (до 50-річчя операції “Вісла”)* / Упор. Ю. Ю. Сливка. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998.
12. Сикевич З. В. *Социология и психология национальных отношений*. – СПб, 1999.
13. Трухан М. *Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі*. – Львів, 1992.
14. *Biuletyn informacyjny*. – 1944. – Nr. 9 (216).
15. Jaworski E. *Losy mieszkańców i żołnierzy Armii Krajowej w latach 1939-1956*. Pruszków: Nakładem oficyny wydawniczej “Ajaks”, 1999.
16. Siwicki M. *Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. Tom drugie*. Warszawa: Nakładem autora, 1992.
17. Torzecki R. *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993.
18. Wendland A. V. *Semper fidelis: Lwów jako narodowy mit Polaków i Ukraińców (1867–1939)* // *Lwów: miasto-społeczeństwo-kultura. Tom IV*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2002.
19. Wegierski J. *W Lwowskiej Armii Krajowej*. Warszawa: Istitut wydawniczy PAX, 1989.

Дорошенко Сергій

Національний університет “Львівська політехніка”

ЗБІЛЬШЕННЯ ІМІГРАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК ОЗНАКА ФРАНЦУЗЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ: УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПОЛІ ТРЕТЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

© Дорошенко С., 2004

Розглядається політичне значення імміграції в контексті історичного методу. У період Третньої республіки політичні емігранти, вихідці з різних частин Європи, брали активну участь в економічному, соціально-політичному та культурному житті Франції. Оцінка наслідків політичного режиму радянських часів, виконана політичними діячами на сторінках журналу „Триzub” (Париж), дозволила українським емігрантам долучитися до європейського й світового політичного процесів.

The work considers the political significance of immigration in the context of historical methodology. During the period of the Third republic the political emigrants, natives of different countries of Europe took an active part in economical, social, political and cultural life of France. The estimation of the results of the soviet political regime made by the political figures at the pages of the magazine “Tryzub” (Paris) allowed the Ukrainian emigrants to join the European and world political processes.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними проблемами. В основі сучасної демократії лежить різноманітний досвід життя багатьох народів, втілений в життєво спроможні форми й структури. В одних країнах демократія розвивалася по висхідній і вкоренилася порівняно швидко, пройшовши шляхом помилок і випробувань. В інших вона утверджується проблемно, через драматичні конфлікти, кризи та інші негаразди, які значною мірою сповільнюють демократичний процес. Але всюди основоположні риси: громадянськість, людське життя, здоров'я і гідність перетворюють демократію на універсальну соціальну цінність.

До демократії звертають погляд раціонально мислячі люди, які сьогодні, як і вчора, прагнуть погоджувати власні інтереси з ідеалами політичної свободи, спонукаючи “замученого, приниженого, відкинутого, неосвіченого індивіда до боротьби за звільнення, за емансипацію всіх, кому соромно за себе, хто відмовляється від себе – колишнього, хто готовий заплатити за звільнення” [1, с.193–194]. Як складова теорії демократії збагачується ідеологія допомоги борцям за свободу. В її контексті оцінюють явище політичної еміграції.